

mint gyors ceruza az orosz irodalom fehér, beiratlan vásznán ide-oda száguldjon, s a jellegzetes feladatok helyét, a festendő kép körvonalait kijelölje." Erthető módon ezek után olvasva a tanulmány fejezeteit, nem Puskin lírájára vagy epikájára összpontosítjuk figyelmünket, hanem arra, hogyan térképezte fel Puskin a jövőendő számára a líra és az epika területét.

Az orosz íróról szóló tanulmány egy dráma kíséretében került ki Németh László műhelyéből. A *Csapda* is az irodalomalapítóról szól. Az *Újabb drámák*-hoz írt előszó szerint, Puskit választva témájául, a kelet-európai költősors foglalkoztatta. Az író vall arról, hogy az esszén dolgozva nem a drámához folytatott előtanulmányokat; a tanulmány mellékterméke a dráma. Mégsem egészen joggalán párhuzamot vonni a kettő között. Az esszé lapjain határozottan kirajzolódnak előtünk a drámabeli Puskinnak „ennek a hatalom s család hálójában fennakadt s elpusztult Tünneménynek” körvonalai. Szinte kitapintható, hogyan képzett meg tanulmányán dolgozva az író előtt drámájának hőse, az „afrikai vérmérsékű”, korán öregedő, féltékeny férfi, a szépasszony kiadásait fedezni igyekvő szerkesztő, a választékos, arisztokratikus ízlésű ember, a „gyors reflexű, látszólag az élet villanásait követő és egyben szívós betakarító költő”. A portré elemei a művek tárgyalása során is következetesen felbukkannak, és szinte drammatizálják a természeténél fogva statikus életmű-ismertetést. Vajon nem drámai feszültséget indukál-e az életrajz kezdő mondata is: „Puskin élete a szűkülő körök és a fogyó levegő története.” A szerző nagy érdeme, hogy ez a feszültség a tanulmányban a hatalmas életmű ismertetésének szolgálatában áll. (*Gondolat Kiadó 1967.*)

FEJÉR ÁDÁM

KÉT ÚJ REGÉNY

SZABÓ MAGDA: MÓZES EGY, HUSZONKETTŐ

A sikert és a művészi eredményt sokan olyan ajándékoknak tudják, mikből elég elnyerni az egyiket; ritka kegyelem az, ha valaki mindkettőt magának tudhatja. Szabó Magdának ez utóbbi sikerült, ha nem is minden írásában, ha nem is mindig egyforma színvonalon. Voltak könyvei — a *Freskó*-ra és *Az őz*-re gondolunk — melyek egyszerre szereztek meg a közönség és a legszigorúbb szakmai kritika elismerését; elegánsak voltak, jól olvashatók, meg lehetett őket tárgyalni a Gerbaud asztalainál; s ugyanakkor mély örvények nyíltak meg bennük, a máskor törékenynek ismert íróról oly dacos igazságkereséssel szállt alá a lélek mélyén tárulkozó poklok bugyraiba, amely bármelyik gáncs nélküli férfirónak becsületére vált volna. Az utóbbi években sajnos ritkábban lehetünk tanúi e konokságnak, művészi kegyetlenségnek, a nyíltszíni élvezetelenség korábban tapasztalt bizarr, mégis sodró erejű erőfeszítéseinek. Ezért örülünk az új regénynek: mintha a régi örvényekbe pillantanánk, mintha ismét rátalálnánk az ítékezésnek arra a merész és fájdalmas kegyetlenségére, amely a *Freskó* olvasván magával ragadott.

Pedig a *Mózes egy, huszonkettő* sem mond le a sikerről, építkezése a regénysikeré: szabályos nemzedékregénynek is lehet olvasni, aki szereti, akár a heppi-

end édességét is megérezheti a befejezés valójában fanyar soraiban. Már a különös cím is a sikerkönyvek extravagáns megoldásai közül való: Mózes első könyvének huszonkettődik fejezetére utal: Ábrahám és Izsák történetére. A bibliai parabolát idézi a könyv mottója is. A mottó, s főként a bibliai történetet átfogalmazó záradék nemzedékek konfliktusára utal, Szabó Magda hősei valóban generációk szerint rendeződnek egymás mellé, sőt egymás ellen. A nagymama és az öreg Bartos — hiába választják el őket a társadalmi kötöttségek, a világnézet, sőt a múlt emlékei — valójában csak egymást becsülhetik. Gál András, a felesége, Bartos Péter, Bartosné és Huszár Pálné között is hiába húzódnak a neveltetés, a társadalmi helyzet, a meggyőződés árcai. Lehetnek ellenségek, de mindannyian „fel nőttek” és szülők, közös mulasztásokban és bűnökben osztoznak; s gyerekeik miért is vennék figyelembe a családjaikat elválasztó árkokat? Ők már egy friss nemzedék tagjai, megvetik apáik büszkeségét, félelmeit és megalkuvásait. Külön világra vágynak, saját hitre, más eszményekre: Izsák — miként a parabolának szánt záradék megfogalmazza — megtagadja Ábrahám istenét, s elindul, hogy megkeresse a sajátját, aki már neki magának ír új törtévényeket.

E külön világ, a felépítési vágyott sziget mintha Cocteau „vásott kölykeinek” paradicsomában terülne el. „Mi azt akarunk, hogy legyen egy sziget — vallja meg titkos terveiket Szabó Magda ifjú hősnője —, ahol nincsenek sem öregek, se vénnek, és nincsenek emlékek, se jók, se rosszak, nincs semmi más, csak mi. Azt akartuk, hogy olyan otthonunk legyen, ahol senki se fél, és nincs jelen a családtagok emlékezetében kínzás, szenvedés, nélkülözés, ahol se sajnálunk, sem utánoznunk nem kell senkit, és olyanok lehetünk, amilyenek mi vagyunk, szabadok és vidámak vagy éppen szomorúak. És azt akartuk, hogy kívül jussunk a körön, amin belül a felnőttek élnek, hogy a tévedések mind a mi tévedéseink legyenek, és a hibáink is mind a mi hibánk, nem az öregeké meg a vénké...” Kegyetlen vallomás, kegyetlen ítélet: egy makacs és szigorú nemzedék ítélkezik apái tévelygésain, megalkuvásain.

A nemzedéki konfliktus maga sikketéma. Szabó Magda nagyszerű megfigyelő, okosan rajzolja meg e konfliktus mozzanatait, egy-egy apró ötletében egész kis korrajzot ad. Az olvasónak mégis az az érzése, hogy képe egyszerűsít: a valóság bonyolultabb. A regény szereplői, nemzedékei mintha túlságosan is „geometrikusan” helyezkednének el, mozgásuk főelve a szimmetria, mintha egy szabályos francianégyes táncosaiként tennék meg azokat a lépéseket, miket az író — e nemzedéki konfliktus ügyes koreográfusa — számukra megtervezett. E szimmetriát, a választott képletből következő szabályos viselkedést az elbeszélő módszer és a szerkesztés még fokozottan hangsúlyozza is: a belső monológok váltakozása szemléletesen domborítja ki a nemzedéki konfliktusban megszerkesztett geometriát. A konfliktus ezért kissé „irodalmias” lesz, levegője nem mindig az életé, gyakran abban a laboratóriumi világban készül, amelyben a legtöbb mai regényszerző.

S mégis: a *Mózes egy, huszonkettő* igazi regény, lapjain egy merész és konok írói szenvedély vetkezteti le hazugságaikból,

téveszméikből a választott hősöket. Már leirtuk: Szabó Magda kegyetlen író, s kegyetlensége, miként első két regényében, most is a magyar történelmi „középosztály” ellen gyűjt érveket. S talán nemcsak ellenük: minden bizonnyal a fiataloknak ad igazat, mikor azok a „felnőttek”, az idősebb generációk bűneiről, megalkuvásairól mondanak keserű szavakat. „Félrevezettek bennünket” — olvassom az irodalmi alkotásokban — gondolja az egyik fiatal. — Félrevezettek szegényeket, folyton csak félrevezettek. Ahogy én elnézem a történelmet, állandóan félrevezették őket, s akik mégis felismerték az igazságot, azokat ezek a szegény félrevezetettek többnyire megölték, felakasztották, internálták vagy agyonkínózták, mert legjobb mégis a nyugalom.” S a fiatalok? Szabó Magda hozzájuk sem irgalmasabb: tisztaságot, elveket kérnek számon apáikon, de ők maguk is úgy cselekszenek, mint az előző nemzedék rafinált ügyeskedői, gátlástalan szélhámosai: a vágyott „sziget”, a cocteau-i kamaszparadicsom érdekében kelepécét vetnek, szerelmet játszanak. S ezért, miként apáik, ők is boldogtalanok: Hugi megszerezte a „szigetet”, kiverelkedte a gazdag házasságot, s a sikerrel éppen szerelmét kell megcsúfolnia.

Mennyi önzés és hazugság rejtezik e sorokban; Szabó Magda már-már mauriac-i komorsággal és kegyetlenséggel méri meg őket, hatol boldogtalan életükbe. Ha arra gondolunk, hogy napjaink magyar irodalma milyen szenvedélyes igazságkereséssel szólaltatja meg az önismeret és önbírálat szólamát (Sánta, Fejes, Cseres regényei!), úgy hisszük, nem felesleges Szabó Magda kegyetlensége sem. Sikerkönyvet írt, de akik olvasni fogják, bizonnyal megrettennek és feleszmélnek e konok és irgalmatlan igazságkeresés, ha tetszik, önkritikai szenvedély láttán. Mert a *Mózes*-ben újra felnyíltak a *Freskó* örvényei, s ami kiszabadult belőlük, kegyetlen, de tisztító vihar. (*Magvető Könyvkiadó* 1967.)

POMOGÁTS BÉLA

NEMES GYÖRGY: HÁLÓ

A már 75. életévéhez közeledő híres festő egy hajnalon fölriad álmából. Félében-félálomban a régmúlt évek és a legutóbbi napok, órák emlékképei csapongva, keringve váltják-indukálják egymást agyában, az ágybavizelés gyermekkori emlékeitől az aggkori prosztata-gondokig és az első művészi kísérle-

tektől az új, fiatal művészgeneráció képviselőivel, tanítványaival folytatott indulatos viták problémáig.

Az olvasó hamar észreveszi, hogy ez a „csapongás” csak látszólag rendszertelen; centruma, „napja”, ha tetszik, „tengelye” van: az öreg művész húszesztendős felesége, Hanna, akivel alig